

Tutkijan vala

Monissa maissa lääkäriksi valmistuvat vannovat Hippokrateen valan – tai sen muunnelman – jossa he lupautuvat muun muassa toimimaan kaikissa tilanteissa potilaidensa parhaaksi ja välttämään pahan tuottamista (”primum non nocere”). Arkkiatri Risto Pelkosen aloitteesta noin 2400 vuotta vanhaa Hippokrateen valaa viilattiin modernimpaan ja käyttökelpoisempaan muotoon. Vuodesta 1997 lähtien kaikkien lääketieteellisten tiedekuntien publiikit ovat muodollisesti muuttuneet valatilaisuuksiksi, joissa arkkiatri ja dekaani vastaanottavat tämän valan lääkäreiksi valmistuneilta. On syytä uskoa, että valalla on sekä käytännöllistä että symbolista merkitystä.

Koska myös tieteenharjoittajan työskentelylä voi olla mittavat moraaliset, yhteiskunnalliset ja taloudelliset vaikutukset ja koska monet tutkimustulosten käsittelyyn, julkaisemiseen ja arviointiin liittyvät ongelmat ovat tämän vuosituhannen alussa nostattaneet paljon keskustelua, on mitä sopivinta juuri nyt kysyä, tulisiko tutkijoidenkin antaa omaa eettistä käyttäytymistään ohjaava vala. Asia on toki ollut esillä tiedeyhteisössä. Filosofi Karl Popper esitti eräässä Wienissä vuonna 1968 pidetyssä kongressissa ”Hippokrateen valaa tutkijoille”. Vuonna 1995 Nobelin palkinnon saanut fyysikko Joseph Rotblat kehitteli palkintopuheessaan samantapaisia ajatuksia, motiiveinaan ydinenergian mahdollinen käyttö ihmiskunnan tuhoamiseen ja tähän liittyvä tiedemiesten vastuu.

Syyskuussa 2000 yhdysvaltalainen tiedeseura AAAS (American Association for Advancement of Science) järjesti kutsukokouksen, jossa tutkijat ja eetikot pysähtyivät tarkastelemaan mahdollisuuksia kehittää yleisen hyväksynnän saavuttavaa tutkijan valaa. Kokouksen aikaan maailmalla laskettiin olevan käytössä 16 erilaista ja hyvin epävirallista tutkijan valaa. Osaa niistä käytettiin seremonioissa, osa allekirjoi-

tettiin juhlallisesti ja osan saattoi käydä kuittamassa verkossa.

Yhtä mieltä tunnuttiin olevan siitä, että tieteellisen tutkimuksen eettiset ulottuvuudet ovat voimakkaasti laajentuneet vuosikymmenien saatossa ja että tutkijoilta tulee vaatia enemmän valppautta ja avoimuutta. Toisaalta osa tutkijoista katsoi, että tieteen velvollisuus on puhtaasti etsiä uutta tietoa eikä tiedon – esimerkiksi ydinteknologian – väärinkäyttö ole sitten enää tieteenekijöiden vastuulla; epäilipä joku, että tutkijan vala voisi rajoittaa tieteen vapautta. Valan sisältö jätti paljon kysymyksiä, joihin ei osattu vastata. Riittäisikö yksi yhteinen valateksti vai vaatisivatko eri tieteenalat ja instituutit erilaisia tekstejä? Kuka säätelisi valan sisältöä ja sen seurantaa? Olisiko vala pakollinen vai vapaaehtoinen? – tässä kallistuttiin jälkimmäiseen. Konkreettiseen valaehdotukseen ei kuitenkaan päästy.

Tiedeyhteisö on 2000-luvun alussa keskustellut yhä enemmän eräistä kipeistä kysymyksistä, jotka tuntuvat heiluttavan luottamusta tieteen havaintoihin. Tutkimuspetoksia tulee vuosittain ilmi, vertaisarvioinnin kulkua on pystytty peukaloimaan yllättävillä tavoilla ja tutkimustuloksia vaivaa toistettavuuden ongelma – mahdollisesti kovan kilpailun ja liian hätäisen julkaisemisen vuoksi. Tutkimushankkeita ei aina rekisteröidä asianmukaisesti, ja iso osa rekisteröidyistä (ja negatiivisen tuloksen antaneista?) tutkimuksista jätetään julkaisematta, mikä johtaa julkaisemisharhaan. Tulosten tilastollisessa käsittelyssä luovitaan kyseenalaisella tavalla, ja onpa näyttöä siitäkin, että tutkijat liioittelevat havaintojensa merkitystä esiintyessään mediassa.

Olisiko siksi aika laatia ajanmukainen ja nykyongelmat huomioon ottava tutkijan vala? Seuraavassa keskustelun avaamiseksi ehdotus, jonka tavoitteita ovat ytimekkyys, geneerisyys ja vapaaehtoisuus:

Pyrin kaikissa toimissani etsimään uutta tietoa ja totuutta. Kunnioitan työssäni ihmisarvoa ja vältän aiheuttamasta haittaa eläimille tai luonnolle.

Huolehdin siitä, että tutkimustyöni eettiset näkökohdat on arvioitu ja hyväksytty ennen työni aloittamista ja että työstäni on tarvittaessa ilmoitettu viranomaisille.

Paneudun huolella aiemmin suoritettuun tutkimukseen ja työn edessä viittaen siihen rehellisesti.

Suoritan tutkimuksen kaikki vaiheet parhaalla mahdollisella taidollani ja turvaudun muiden apuun niissä osissa, joissa oma taitoni ei ole riittävä.

Varmistan riittäväillä toistokokeilla ja vertailuilla tutkimushavaintojeni luotettavuuden.

Tutkimusta julkaistessani pyrin noudattamaan avoimen tieteen periaatetta. Varmistan sen, että yhteistyökumppanieni osallisuus saa sille kuuluvan arvon. Tutkimustuloksieni ja niihin liittyvät johtopäätökset esittelen totuudenmukaisesti. Pidän tutkimusta varten saamani luottamukselliset tiedot salassa.

Ilmoitan avoimesti kaikki sidonnaisuuteni, jotka voisivat vaikuttaa siihen, kuinka arvioin itse tuloksiani tai kuinka muut niitä arvioivat.

Arvioidessani pyydettyäessä muiden tutkijoiden työtä toimin puolueettomasti ja luottamuksellisesti.

Osallistun tarvittaessa aktiivisesti tiedettä koskevaan yhteiskunnalliseen keskusteluun tutkimukseen perustuvan tiedon edistämiseksi ja valheellisen viestinnän torjumiseksi.

Yliopistomaailmassa valan antamisen luontevin ajankohta saattaisi olla väitöskirjatyön rekisteröinti, viimeistään kuitenkin sen painatusluvan hakuhetki. Vala voitaisiin antaa esimerkiksi sovittuina ajankohtina tiedekunnan tutkimuksesta vastaavalle varadekaanille tai tohtoritoimikunnan puheenjohtajalle, ja verkkoasiointikin voitaisiin sallia. Valan tulisi olla vapaaehtoinen, eikä sillä tietenkään voisi olla rikosoikeudellista asemaa.

Mikä olisi tällaisen valan merkitys? Se tulisi nähdä ennen kaikkea symbolisena välineenä – kaiken lähtökohtana olkoon merkityksellinen tutkimus. Olisi naiivia ajatella, että tieteelliseen työskentelyyn liittyvää huonoa suunnittelua, huolimattomuutta tai vilppejä voitaisiin valaehdoisesti ehkäistä. Mutta kuten AAAS:n kokouksessa pohdiskeltiin, vala saattaisi hyvinkin tuottaa ”magneettisen ytimen joka voisi luoda moraalisen yhteisön” ja synnyttää ”tunteen kollektiivisesta vastuusta profession ylläpitämiseksi”. Nuorelle tutkijalle seremoniallisen valan vannominen voisi olla tutkijanuraa motivoiva kokemus, ja saattaisipa tietoisuus valasta lisätä suuren yleisön kunnioitusta tieteellistä työtä kohtaan. ■

KIMMO KONTULA,
sisätautiopin
emeritusprofessori
Helsingin yliopisto
HUS, sisätaudit ja
kuntoutus